

*Світличний О. П.,**доктор юридичних наук, професор,**професор кафедри цивільного та господарського права**Національного університету біоресурсів і природокористування України*

ДО ПИТАННЯ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню сучасного стану судового захисту суб'єктивних прав правовласників об'єктів права інтелектуальної власності. Наголошено, що інтелектуальна власність відіграє надзвичайно важливу роль у повсякденному житті громадян, суспільства держави. Проаналізовано статті 41 та статті 54 Конституції України, відповідно до положень якої кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю інтелектуальною власністю, а також статті 55 Конституції України, яка містить положення, відповідно до якого кожен має право звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або порушуються інші права. На підставі здійсненого аналізу нормативно-правових актів, що регулюють питання охорони прав інтелектуальної власності, звернено увагу, що охорона та захист прав інтелектуальної власності постійно перебуває в центрі уваги суспільства і держави. Підкреслено, що з метою упорядкування відносин у сфері інтелектуальної власності тільки в останні роки було прийнято низку законодавчих актів у сфері державної системи охорони інтелектуальної власності та охорони прав окремих об'єктів права інтелектуальної власності.

Звертається увага, що провідну роль захисті прав інтелектуальної власності відіграють господарські суди. Зазначено, що на сьогодні для України, яка вибрала для себе одним із пріоритетних напрямів розвитку спрямованість на набуття членства у Європейському Союзі, особливого значення набуває судовий захист прав інтелектуальної власності з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього. Звертається увага, що незважаючи на чинні законодавчі акти, якими передбачена діяльність Вищого суду з питань інтелектуальної власності, який повинен розглядати справи, які віднесені до його юрисдикції процесуальним законом, може бути ліквідований, так і не розпочавши свою діяльність. Зроблено висновок, що у разі ліквідації Вищого суду з питань інтелектуальної власності, правовласники об'єктів права інтелектуальної власності будуть здійснювати судовий захист відповідно до положень процесуальних законів, а також встановленого порядку який наразі діє у національному судочинстві, а також необхідність використання позитивного досвіду судового захисту розвинутих країн у захисті прав інтелектуальної власності з урахуванням особливостей національної судової системи.

Ключові слова: судовий захист, інтелектуальна власність, права, охорона.

Постановка проблеми. Захист прав інтелектуальної власності в Україні потребує сучасної чіткої правової регламентації. Основоположним у цьому питанні стало законодавче рішення

проте діяльність Вищого суду з питань інтелектуальної власності, який було утворено у 2017 році, але так і не розпочав свою роботу, може бути ліквідований, що потребує наукового погляду на існуючу проблему.

Стан дослідження. Дослідження окремих проблем судового захисту прав інтелектуальної власності займалися такі вітчизняні вчені, як Г. Андрощук, В. Дроб'язко, Ю. Бошицький, О. Орлюк, Ю. Канарик, І. Коваль, О. Коротун, А. Майданевич, О. Михальський, М. Потоцький, А. Хрідочкін, О. Чомахашвілі та ін. Проте й на сьогодні не досягнуто однастайності щодо важливих теоретичних і практичних питань у означеному аспекті.

Мета статті полягає у з'ясуванні сучасного стану проблем судового захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Поряд з людською творчістю і винахідливістю інтелектуальна власність всюди навколо нас. Кожний продукт або послуга, які ми вживаємо або отримуємо у повсякденному житті, – це результат інтелектуальної, творчої діяльності людини. Сьогодні все більше зростає розуміння того, що трансформація науково-технічних розробок в інноваційний продукт, придатний для виробництва і ринку, чи не найважчий етап у ланцюзі, який пов'язує розробника зі споживачем, а тому належна охорона суб'єктивних прав суб'єктів права інтелектуальної власності на належні ним об'єкти права інтелектуальної власності визнається в усьому світі невід'ємним елементом ринкових відносин [1, с. 5].

Відзначаючи важливість інтелектуальної власності, варто наголосити, що це питання перебуває в центрі уваги суспільства і держави. Тільки в останні роки було прийнято низку законодавчих актів, зокрема, у сфері державної системи охорони інтелектуальної власності, охорони авторського права і суміжних прав, географічних зазначень тощо. Так, з 1 квітня 2022 року, з дня введення в Україні воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України, зупиняється перебіг строків для вчинення дій, пов'язаних з охороною прав інтелектуальної власності, а також строків щодо процедур набуття цих прав, Законом України «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 01.04.2022 р. № 2174-IX, щодо об'єктів права інтелектуальної власності на промислові зразки, торговельні марки, компонування напівпровідникових виробів, винаходи і корисні моделі, географічні зазначення, авторські та суміжні права, сорти рослин [2]. Норми цього нормативно-правового акту свідчать, що дотримання визначених строків є надзвичайно важливим аспектом захисту прав інтелектуальної власності, яка будучи введеною у господарський (цивільний) обіг надає можливість реалізації суб'єктивних прав правовлас-

ників об'єктів права інтелектуальної власності, задовольнити інтересам бізнесові та державні інтереси у сфері інтелектуальної власності. На важливість інтелектуальної власності вказують і норми Основного закону держави.

Відповідно до положень статті 41 та статті 54 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю інтелектуальною власністю. Захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності, ніхто не має права незаконно використовувати об'єкти права інтелектуальної власності, за винятками, встановленими законом стаття 55 Конституції України містить положення, відповідно до якого кожен має право звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або порушуються інші права, що зобов'язує суди забезпечити право особи на судовий захист [3].

Це означає, що у разі порушення права інтелектуальної власності, особа, права та законні інтереси якої порушено, невизнане або оспорюване, має право захистити їх у судовому порядку. При чому відповідно до положень ст. 64 Конституції України таке право не підлягає обмеженню навіть у період воєнного або надзвичайного стану.

Положення норм Конституції України закріплює одну з найважливіших конституційних гарантій захисту інтелектуальної власності в суді. В практичній площині – це означає, що в більшості випадків порушення права інтелектуальної власності особа звертається до судового захисту, коли інші методи захисту права інтелектуальної власності не задовольнили її права та законні інтереси. При цьому судовий процес пов'язаний із захистом прав інтелектуальної власності охоплюється різними галузями права, що потребує забезпечення балансу публічних і приватних інтересів у процесі встановлення матеріальних і процесуальних норм. У свою чергу відповідальність у сфері інтелектуальної власності є невід'ємною складовою правового масиву різноманітних правопорушень, де юридична відповідальність постає як міжгалузевий правовий інститут [4, с. 328].

Можливість широкого застосування судового захисту прав інтелектуальної власності передбачено і конкретними спеціальними нормами, які надають можливість звернення особи звернутися до суду за захистом порушеного невизнаного чи/або оспорюваного права. На захист прав інтелектуальної власності вказують норми статей 16 ЦК України, яка передбачає загальні правові засоби захисту права інтелектуальної власності, так і ст. 432 ЦК України, яка передбачає спеціальні засоби захисту права інтелектуальної власності. Зокрема, згідно частини 2 ст. 432 ЦК України, суд у випадках та в порядку, встановлених законом, може постановити рішення про:

1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;

2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорту чи експорту яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;

3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності, та знищення таких товарів за рахунок особи, яка вчинила порушення;

4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності, або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь за рахунок особи, яка вчинила порушення;

4¹) застосування разової грошової виплати замість застосування способів захисту права інтелектуальної власності, встановлених пунктами 3 та/або 4 цієї частини. Застосування разової грошової виплати здійснюється за заявою відповідача, за умови що право інтелектуальної власності порушено відповідачем ненавмисно і без недбалості та що застосування способів захисту, встановлених пунктами 3 і 4 цієї частини, є неспівмірним шкоді, заподіяній позивачеві. Розмір разової грошової виплати визначається судом як розмір винагороди, яка була б сплачена за надання позивачем дозволу на використання права інтелектуальної власності, щодо якого виник спір, і обґрунтовано задовольняє позивача;

5) застосування компенсації замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір компенсації визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;

6) опублікування за заявою позивача в засобах масової інформації або доведення до загального відома іншим визначеним судом шляхом відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення за рахунок особи, яка вчинила правопорушення [5].

Слід звернути увагу на те, що нормами вказаної статті передбачено дві групи засобів захисту прав інтелектуальної власності, загально-правові та спеціальні (адміністративні) засоби захисту інтелектуальної власності. Наприклад, на захист суб'єктів авторського права і суб'єктів суміжних прав в адміністративному та судовому порядку вказують норми статті 54 та статті 55 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 р. № 2811-IX [6], а також інших спеціальних законів у сфері охорони інтелектуальної власності. Тому слід погодитися із позицією Я. Богданової, що захист права інтелектуальної власності – це весь той комплекс заходів, які задіються при порушенні або заперечуванні права на інтелектуальну власність. Сюди входять передбачені законами України заходи стосовно визнання та поновлення права на інтелектуальну власність, боротьба з порушеннями і застосування відповідних санкцій до порушників і механізм, який сприяє реалізації у справі даних заходів [7, с. 104].

Такий правовий механізм забезпечує на рівні норм законів охорону та захист прав інтелектуальної власності, водночас аналіз законодавчих актів у сфері охорони інтелектуальної власності вказує на те, що основним засобом захисту прав інтелектуальної власності, є судовий захист. Такий захист здійснюється судами загальної юрисдикції в порядку адміністративного, господарського, кримінального та цивільного судочинства. Також чинним законодавством передбачено захист прав інтелектуальної власності спеціалізованим судом у сфері охорони прав інтелектуальної власності, яким відповідно до п. 1 частини 2 ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус судів» від 02.06. 2016 р. № 1402-VIII, є Вищий суд з питань інтелектуальної власності (ВСІВ) [8], який повинен розглядати справи, які віднесені до його юрисдикції процесуальним законом. Ним є Господарський процесуальний кодекс

України від 06.11.1991 р. № 1798-XII, згідно частини 2 ст. 21 якого Вищий суд з питань інтелектуальної власності уповноважений розглядати справи щодо порушення прав інтелектуальної власності [9]. Проте, за повідомленням із Офісу Президента, існує ймовірність, що ВСІВ, а також його Апеляційна палата, що були створені 29 вересня 2017 року під час судової реформи, які до речі так і не запровадили до цього часу свою діяльність, скоріш за все будуть ліквідовані у зв'язку з відсутністю необхідності існування такого суду. Відповідне рішення планується ухвалити після затвердження Президентом Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства до 2029 року [10].

Отже, незважаючи на тривалі багаторічні дискусії фіхівців, науковців, експертів, які стикалися з проблемами правозастосування у сфері охорони інтелектуальної власності та стояли на позиції створення в нашій державі суду для ефективного захисту прав інтелектуальної власності, готовності нашої держави впроваджувати прозорі та ефективні механізми захисту прав інтелектуальної власності відповідно до міжнародних стандартів у цій сфері відносин, позиція сторонників ліквідації Вишого суду з питань інтелектуальної власності порушує належне та ефективне виконання Україною зобов'язань за міжнародними договорами у сфері інтелектуальної власності, учасниками яких вони є. Перш за все це стосується Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, та необхідності виконання Україною Угоди про асоціацію з ЄС, а також схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року від 31.12.2024 р. № 1351-р, яка пропонує бачення того, яким чином буде створено сприятливі умови для бізнесу, стартапів, науковців, інвесторів і міжнародних партнерів у сфері створення інновацій, які є критично важливими для захисту суверенітету та територіальної цілісності, відбудови та підтримки процесу трансформації України шляхом цифрового розвитку інноваційної діяльності, та визначає однією із стратегічних цілей є забезпечення охорони, комерціалізації та захисту інтелектуальної власності [11].

Приймаючи до уваги важливість діяльності ВСІВ у сфері захисту прав інтелектуальної власності, діяльність якого в цілому відповідає б так знаній ідеальній моделі спеціалізованого правового захисту інтелектуальної власності, слід прийняти до уваги існуючу низку об'єктивних складників, які не сприяють позитивному прийняттю рішення щодо майбутнього ВСІВ. Між тим, незважаючи на існуючі проблеми судового захисту прав інтелектуальної власності, на сьогодні більшість справ у сфері інтелектуальної власності розглядаються господарськими судами, які не зважаючи на існуючі проблеми, в цілому забезпечують належний судовий захист прав інтелектуальної власності. Так, за інформацією Верховного Суду, переважна частина справ щодо захисту прав інтелектуальної власності розглядається саме господарськими судами (порівняно із судами цивільної юрисдикції у 2021 році господарські суди розглянули в п'ять разів більше ІР-спорів, а у 2022 і 2023 роках – у три рази більше). При цьому у 2023-му приблизно 45% ІР-спорів надійшли на розгляд Господарського суду міста Києва [12]. Але суспільні відносини в сучасному світі змінюються швидко, що передбачити подальші кроки

влади у сфері судового захисту прав інтелектуальної власності є неможливим.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене можна зробити висновок про те, що незважаючи на існуючі недоліки судового захисту у сфері інтелектуальної власності, а також у разі ліквідації Вишого суду з питань інтелектуальної власності, правовласники об'єктів права інтелектуальної власності будуть здійснювати судовий захист, який на разі діє у національному судочинстві. Між тим необхідно зазначити, що на сьогодні для України, яка вибрала для себе одним із пріоритетних напрямів розвитку спрямованість на набуття членства у Європейському Союзі, особливого значення набуває судовий захист прав інтелектуальної власності з урахуванням критеріїв, що висуваються Європейським Союзом до держав, які мають намір вступити до нього, захист прав інтелектуальної власності потребує сучасної чіткої правової регламентації.

За сучасних умов особливу значимість для вітчизняного судочинства має використання позитивного досвіду розвинутих країн у захисті прав інтелектуальної власності, але з урахуванням особливостей національної судової системи.

Література:

1. Світличний О. П. Право інтелектуальної власності: Підручник. Вид. 2, змін. і доп. К.: НУБіП України, 2017. 355 с.
2. Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 01.04.2022 р. № 2174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2174-20#Text> (дата звернення 23.04.2025)
3. Конституції України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Михальський Д. Судовий захист інтелектуальної власності в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. № 4. С. 326–330.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.
6. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 57. Ст. 166.
7. Богданова Я.І. Проблематика захисту прав суб'єктів господарювання у сфері інтелектуальної власності. *Управління розвитком*. 2014. № 6. С. 102–105.
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
9. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56.
10. Хрипун В. Буде проведено вивчення доцільності функціонування Вишого суду з питань інтелектуальної власності – Офіс Президента. *Судово-юридична газета*. 7 березня 2025 року. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/325049-vysshiy-sud-povoprosam-intellektualnoy-sobstvennosti-budet-likvidirovan-ofis-prezidenta> (дата звернення 23.04.2025)
11. Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 р. № 1351-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-p>. (дата звернення 24.04.2025)
12. Від моніторингу до захисту: інструменти права інтелектуальної власності. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1596771/> (дата звернення 27.04.2025)

Svitlychnyy O. On the issue of judicial protection of intellectual property rights in Ukraine

Summary. The article is devoted to the study of the current state of judicial protection of subjective rights of right holders of intellectual property rights. It is emphasized that intellectual property plays an extremely important role in the everyday life of citizens, society, and the state. Articles 41 and 54 of the Constitution of Ukraine are analyzed, according to the provisions of which everyone has the right to own, use, and dispose of their intellectual property, as well as Article 55 of the Constitution of Ukraine, which contains a provision according to which everyone has the right to apply to court if his rights or freedoms are violated or are being violated, obstacles to their implementation are created or are being created, or other rights are violated. Based on the analysis of regulatory legal acts regulating the protection of intellectual property rights, it is noted that the protection and defense of intellectual property rights is constantly in the focus of attention of society and the state. It is emphasized that in order to regulate relations in the field of intellectual property, only in recent years has a number of legislative acts been adopted in the field of the state system of intellectual property protection and protection of the rights of individual objects

of intellectual property rights. It is noted that the leading role in the protection of intellectual property rights is played by commercial courts. It is noted that today for Ukraine, which has chosen one of the priority areas of development for itself to be oriented towards gaining membership in the European Union, judicial protection of intellectual property rights is of particular importance, taking into account the criteria put forward by the European Union to states that intend to join it. It is noted that despite the current legislative acts that provide for the activities of the High Court on Intellectual Property, which must consider cases that are attributed to its jurisdiction by procedural law, it may be liquidated without starting its activities. It is concluded that in the event of the liquidation of the High Court for Intellectual Property, the rightholders of intellectual property rights will exercise judicial protection in accordance with the provisions of procedural laws, as well as the established procedure currently in force in national judicial proceedings, as well as the need to use the positive experience of judicial protection of developed countries in the protection of intellectual property rights, taking into account the peculiarities of the national judicial system.

Key words: judicial protection, intellectual property, rights, protection.